

YAZGILILIK DUYGUSU ve YAZGI DÜŞÜNCEŞİ

Afşar TİMUÇİN*

Yazgı duygusu insanın kaçıp kurtulamadığı, belki de kaçıp kurtulmak istemediği bir duygudur. Sürekli ya da kalıcı her dışerk bize yazgılılık duygusu vermektedir. Dışerklerin en büyükleri, karşı konulmaz olanları Tanrı ve Doğa'dır. Buna göre belirlenimcilik denildiği zaman iki temel kaynak aklımıza gelir: tanrısallık ve doğallık. Biz bu iki kaynağı yazgılılığımızın temel etkenleri olarak görürüz. Doğaya söz geçirmeye kalksak da Tanrı karşısında tam bir edilgenlik içindeyizdir. Düşüncenin tarihi yazgılılığın bu iki kaynaktan gelen değişik biçimleriyle doludur. Örneğin Stoa filozofları doğa yazgılılığı varsaydılar. Örneğin Aziz Augustinus tanrısallık yazgılılığı göstermeye çalıştı. Tanrısallık kaynağı yazgı duygusu gizemci duygularla ortaya çıkar. Tanrısallık belirlenimcilik her zaman mucize'ye yer verecektir: mucize belirlenmişliği dağıtsa da belirlenmişliğin bir sonucu gibi düşünülür. Buna göre belirleyen, zaman zaman gücünü özel olarak göstermektedir. Tanrı istemeden başımızdan tek bir kıl düşmez, ancak tanrı çok şey isteyebilir, beklenmedik şeyler yapabilir. Olağanlığın kaynağı olan tanrısallık zaman zaman olağanüstüyle kendini açıklar.

Tanrısallık nedeniyle ya da kendiliğinden, doğanın belli bir ereğe doğru gelişen bir çizgisi olmalıdır. Doğal yazgılılık çok zaman bir tanrısallık belirleyicilikle birlikte düşünülür. Maddeci Stoa'cılar için de, maddeci Spinoza için de belirlenimcilik ya da salt mekanikçi maddecilik Doğa'yı Tanrı'nın yerine koyar. Doğal yazgılılıktan çok tanrısallık yazgılılık bize her insanın belli bir çizgi'si olabileceğini düşündürür. Bu çizgi önceden çizilmiştir. Tanrı tüm istemliliği kendinde mi toplamıştır ya da insanlara kendi isteminden birer parça vermiş midir? Heri iki durumda da insan belli bir yazgılılığın içinde olacaktır. İstedliğini yapan

* Prof.Dr., Mimar Sinan Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyesi.

bir Tanrı fikri bize özellikle dinsel yazgılılığı duyurur, o durumda her kişinin yazgısı tanrısallığın elindedir. Kendi gereklerine uyan bir Tanrı fikri daha belirlenimciliği düşündürür. İstedğini yapan, isterse mucizeler gösteren Tanrı fikri hıristiyan inancının temelinde yer alır. Descartes'ın tanımladığı Tanrı sonsuz bilgili ve sonsuz istemlidir. Her istediğini yapan bir Tanrı fikri Spinoza'ya ters gelir. Böylesi bir Tanrı, bir kayracı Tanrı gerçekte anlaşılmaz bir Tanrıdır ona göre. Spinoza'cı anlayışta Tanrı kendi gereklerine uyar: özgürlük kendi gereklerine uymakla olasıdır. Her istediğini yapan Tanrı düşüncesi filozofa göre inancı zedeler. Tanrı tek tek insanla uğraşmaz, onların cezalandırılmalarıyla ya da ödüllendirilmeleriyle ilgilenmez, diye düşünür o. Her istediğini yapan, Tanrı ya da İnsan, özgür değildir. Gerçekten özgür olan kişi ya da varlık yapması gerekeni yapandır, yapabildir, kendi gereklerine uymayı bilendir. Spinoza'nın Tanrı'sı maddeci bir çerçevede evrensel düzeni belirler: evrende sıkı bir belirlenim düzeni vardır, onda gelişigüzeleğe yer yoktur.

İnsanlar kendilerini yöneten bir üst erkeğe bağlanmayı, yaşamlarının bu erkeğe yönetildiğini ya da yönlendirildiğini varsaymayı çok zaman büyük bir tutkuyla benimsemişlerdir. İnsan genellikle kendinden sorumlu olmak istemez. İster ki ondan bir başkası, bir aşkın güç sorumlu olsun. Düpedüz sorumluluktan kaçış diyebiliriz buna. Durmadan yanlışlar yapan biri kötü sonuçlara ulaştığında alinyazım böyleymiş formülünü ortaya atar. Yazgı duygusu insanı sorumsuzluğa kadar götürebilir: yaşamımız belli bir yazgıya göre gelişmekteyse ya da akıp geçmekteyse bizim kendimiz için yapabileceğimiz pek bir şey yok demektir. Bu durum insan ruhunu cılızlaştırdığı gibi ahlakı da tehlikeye atar. Bir dışerke bağımlıysam ahlaki sorumluluğum olmamak gerekir. Nitekim Stoa filozofları, o çok belirleyici bakış açıları içinde, ahlakı temellendirmeye yönelirken belirlenimciliğin koşullarını gevşetmek zorunda kalmışlardı. Özgür olmayan insan sorumlu da değildir. Yazgı sorumluluğu siler atar. Dinci Malebranche, belirlenimci bakış açısı içinde ahlakı yalnızca Tanrı yolunda yürümek diye görmek istemişti: eylem iyi mi kötü mü gibi yargılamalara yönelmeden bir tür dünyadan el

ayak çekmişlik içinde Tanrı yoluna girmiş olmak gerekirdi. Oysa katolik inancı insanı belli bir ahlaki yükümlülüğe bağlar: kökel günah'a karşın insan iyinin peşinde olmaya çalışmalıdır.

Tanrısal ya da doğal koşullanma çerçevesinde mutlak bir belirlenim düzeni mi sözkonusudur yoksa tüm belirlenmişliklere karşın bir kişisel istem sözkonusu mudur? Bu noktada bütünsel istem ve parçalı istem karşıtlığı ortaya çıkar. Aziz Augustinus'a göre tanrısal istem mutlaktır, insan istemli bir varlık olamaz. Oysa Aziz Tommaso için Tanrı'nın verdiği bir parçalı istem, bir sınırlı istem sözkonusudur. Descartes'a göre insan istemi tanrısal istem gibi sınırsız olsa da insan bilinci sınırlı olduğundan istemi her zaman usla denetlemek gerekecektir. Çin imparatoru olmayı çok isteyebilirim, ancak usum bana bunun olanaksız olduğunu göserecektir. Tanrısal ve doğal belirlenim düzeninin dışında yazgı fikri sözkonusu olabilir mi? Evrensel ya da doğal bir koşullanma içinde olduğumuz doğrudur, tartışılmaz bir biçimde doğrudur. Bunun yanında toplumsal bir yazgıdan da söz edemez miyiz? İnsan belli bir ortama belli bir doğal varlık olarak doğar ve kendi istemi dışında doğar: o kendi doğal koşullarını da toplumsal koşullarını da seçmeden almıştır. Kimse kalbi delik ya da bir gözü kör doğmak istemezdi, kimse verimsiz topraklar üzerinde kurulmuş küçük bir köyde doğmak istemezdi. En iyi olanaklar içinde dünyaya gelmeyi de istemeyebilirdik. İnsan dünyaya gelir gelmez kendini bir yazgısallığın içinde bulur ve doğal ve toplumsal yazgısıyla hesaplaşmaya başlar. Kendisi için sürekli olarak yollar belirler, seçmeler yapar, bir şeyleri yadsır ya da benimser, böylece yazgıya karşı bir yazgı, bir karşı-yazgı oluşturur. Buna göre yazgı belki de bizim kendimize ya da kendimiz için doğru ya da yanlış çizdiğimiz bir gidiş yoludur. Belki doğru ya da yanlış diye bir şey de sözkonusu değildir: her yazgı ya da her karşı-yazgı kendi özellikleriyle vardır. Bu yolda doğruyu ve yanlış doğrulama olasılığı pek yoktur. Çünkü her şey bir defa yaşanır. Yanlışlar ve doğrular sonuçlarından anlaşılacaklardır ama elde belirgin sonuçlar da yoktur.

Yazgı belki de ben'le ben-olmayan'ın diyalektiğinde kurulan bir olasılıklar ve olmuş bitmişlikler çizgisidir, bizim olasılıklar arasından

seçerek belirlediğimiz bir gidiş yoludur. Sayısız yollar vardır ve insanlar birbirleri için rahatça bunlardan birkaçını uygun görürler ve önerirler. Oysa hangi yolun daha doğru olduğunu görmek ve göstermek kolay değildir. Yolları seçmemizi sağlayan ölçütler ya da değerler mutlak değillerdir. Kendi yollarını bulmakta güçlük çeken insanlar bile bir başkaları için şaşmaz yollar önerirler. Oysa her kişi kendi yazgısını kuracaktır ya da kurmalıdır.

Kişinin yanlış yapma hakları her zaman saklı tutulmak gerekir. Bir kişilik yazgı, toplumsallıkla ve doğallıkla sarılmış olarak, doğumla ölüm arasında uzayan çizgi üstünde kurulur ya da bu çizginin ta kendisidir. Yazgı gelecek, bir noktada, ölüm noktasında düğümlenecektir. Ölüm yazgının tam olarak gerçekleştiği noktadır. Bu noktaya kadar kişiyle ilgili olarak ortaya koyacağımız her yargı havada kalacaktır. Bitmemiş, sınırları kesinleşmemiş bir şeyi, oluşmakta olan bir şeyi yargılayamayız. Ancak bitmiş yaşamlar paranteze alınabilirler: ancak tümüyle yaşanmış bir yaşamı tam olarak yargılayabiliriz. Her yaşam, son noktası kesin çizilene kadar bir sürerlikler, olmuş bitmiş bir şey değildir, oluşmakta olan, kurulmakta olan bir şeydir. İnsan yaşamı boyunca doğal ve toplumsal yazgısına karşı kişisel yazgısını oluşturmaya çalışır. Bu aynı zamanda başkalarının yazgısı üzerinde etkin olmak anlamına gelir. İnsan bir bütündür, doğal olduğu kadar da toplumsaldır, birbirinden bağımsız yazgılar yoktur, tam olarak özerk yazgılar yoktur. Her eylemim beni bağlarken başkalarını da ilgilendirir hatta başkalarının yaşamını koşullar. Şu ya da bu biçimde, şu ya da bu ölçüde başkaları üzerinde belirleyiciyimdir. İnsan kendisini bir şeylere göre kurarak o bir şeylerin içinde, karşısında ya da yanında yer alır. Bu yüzden yazgılarımız birbiri içine geçer çok zaman. Yalın ya da yalıtık yazgı yoktur. Kendimizi yalnız kendimize göre değil, kendi dışımızdaki ya da bizi aşan bir şeylere göre kurarız. Bir yazgının hem kurulması hem dönüştürülmesidir bu, bir yazgının bir yazgıyla, yazgıların yazgılarla aşılmasıdır.

İnsan kendini kendi olarak kurarken dışerk yazgılılıktan özerk yazgılılığa doğru geçiş yapar. İnsan kendi özgür edimini bu çerçevede

ortaya kor. Özgürlüğünü kurmak, Spinoza'cı bir bakışla, kendi ölçütlerini oluşturmak, kendi dayanaklarını kurmaktır, kendi başıboşluğunu yaratmak değildir. İnsan sınırlı varlığıyla mucize yaratamaz, mucize yaratmaya kalkmak delirmek anlamına gelir. İnsan kendini belirleyerek özgürleşir. Özgürlük ve belirlenmişlik karşıtlığı insan yaşamını bir bilmeceye çevirir ve çelişkili duygulara iter. İnsan kendini varederken yalnız dışıyla hesaplaşmaz, kendisiyle de hesaplaşır. Kendindeki benimserken de kendidir, kendindeki yadsırken de kendidir. Her zaman bir dışerle çatışma sözkonusudur, bu dışerki bazen kendinde duyar insan ya da kendini zaman zaman bir dışerki gibi algılar. Bilincimiz nasıl nesnelle öznelin yetkin bir biçimde uyuşumunu ortaya koyuyorsa yazgımız da dışerle özerkin bütünleştiği, karşılaşılarak bütünleştiği bir güçler toplamı olur. İnsan kendini sürekli olarak bir ben-olan ve ben-olmayan diyalektiğinde kurmaya çalışır. Garip olan ben'in nerede bitip ben-olmayan nerede başladığı sorununun belirsizliğidir. Bilincimizde nesnelle öznel birbiriyle öylesine bütünleşmiştir ki bendeki portakal'la genel olarak portakal'ı kesin olarak birbirinden ayırma olanağım yoktur. Dünya bende içselleşir, ben dünyada anlamımı bulurum.

Yazgımız, buna göre, dış dünyadan kopuk bir yazgı değildir, onun özel bir görünümünü ortaya koyar. Bilincim genel bilinç karşısında nasıl bir küçükbilinçse, yazgım da genel yazgı karşısında bir küçük yazgıdır. Yazgı, öyleyse, dış dünyayla dokunuştığımız, dış dünyaya kavuştığımız, hem onunla ve kendimizle bütünleştiğimiz hem de onunla ve kendimizle çatıştığımız noktada kendini gösterir. Yazgı belki de dış dünyayla karşı karşıya gelişimizin zorunlu bir sonucudur. Tek başımıza olsaydık, bir toplum içinde olmasaydık elbette bir yazgımız olmayacaktı ya da yazgı demeye yaraşır bir yazgımız olmayacaktı. Yazgımız tarihsellikle belirgin bir toplumsallığın içinde anlam kazanır. Yazgı bana dayatılan şeydir, onun benimsenme ya da aşılma konuşulur. Bu yüzden her kişinin yazgısı bir genel yazgıya bağlıdır ve onda son anlatımını bulur. Yalnızlık bizi bu yazgılılık durumundan uzaklaştırabilir mi? Elbette uzaklaştırılmaz. Yalnızlık ben'in ve başkaları'nın bittiği yer değildir, onlara özel bir anlam, çok

zaman gerçekdışı bir anlam verilmeye çalışılmasıdır. İnsan en büyük ya da en kesin yalnızlıkta bile ben'i ve başkaları'nı aşamaz. Demek ki insan olma durumu kaçıp kurtulamayacağımız bir durumdur. Ben ve başkaları insanın kaçıp kurtulamayacağı iki temel gerçekliktir. Kısacası hiçbir durumda yazgılıktan kaçamayız, ancak her durumda yazgıyı dönüştürerek kendimize yeni geçiş yolları açabiliriz. İnsan yazgıyı altederken yazgılar oluşturan bir varlıktır. Yazgıyı dönüştürmek her zaman ben ve ben-olmayan karşısında kararlı bir tutum alabilmekle olasıdır. Çokları kendi yazgılarını yaratmaktansa kendilerine önceden verilmiş saydıkları bir yarı gerçek yarı düşsel yazgılığa uymayı yeğ tutarlar.

Kendi için ve başkaları için bir şeyler yapabilen bir varlık hiçbir zaman tam olarak koşullanmış değildir. Doğa koşullanmıştır, bilinç doğaya göre koşullanmıştır ve kendine göre koşullanmamıştır oluşur. Kendinde şey ister ereksel olsun ister ereksel olmasın tam anlamında yazgısaldır. Bulutların sürüklenmesi, dalgaların kıyıya vurması onların kendileri için bir şeyler yapabildikleri anlamına gelmez. Özlerinde en genel ussallığı taşıyan doğal nesnelere kendilerine bağlı olmaksızın etkin ya da devingendirler. Evrensel ussallık olarak logos bu çerçevede en anlaşılır kavramdır. İster tüm doğa yasalarını kendinde barındıran tek bir doğa yasasını varsayalım ister bir bütün içinde herbiri ayrı bir belirlenim düzeni ortaya koyan ayrı doğa yasalarının varlığına inanalım, her durumda evrende tam anlamında bir koşullanmışlığın geçerli olduğunu benimsemişiz demektir. Yeryüzünde ilkeleri kendinde ya da kendinden olan yani yazgıyı aşabilen tek varlık insandır. İnsanın bilinci doğal bilince göre kurulmuş da olsa doğal bilinci aşan bir bilinçtir. En bilinçsiz insan bile bir kuştan ya da yapraktan daha özerktir, çünkü kendinde sınırlı da olsa kendine göre bir şeyler, bir takım ilkeler taşır ve en önemlisi onun bir yarını vardır. Özgürlük simgesi kuş doğanın tam bir bağımlısıdır. Seçen ve tasarlayan varlık olarak insan kendi kendini kurma, kendi kendini oluşturma hakkına ya da gücüne sahiptir. İnsan kendini kurar, dağıtır yeniden kurar.

Yazgıyı yenmek kendini yaratmaktır. Yazgıyı yenecek gücü

olmayan kişiler yazgıdan yakınır. Yakındıkları yazgı çok zaman beklemedikleri anda karşılıklarına çıkan şeylerdir, ummadıkları yeni durumlardır. Yaşamına hiç özen göstermeyen kişi bile iyi şeyler bekler ve kötüyle karşılaşınca neredeyse küser. Oysa insan yazgıyı yenebilen, hatta topluca yenebilen bir varlıktır. Başkası benim için yalnızca kendine göre amaçları olan bir varlık değildir, aynı zamanda benimle ortak amaçları olabilecek bir varlıktır. Toplumsallık dediğimiz şey doğal yaşam gerekleri çerçevesinde hepimizi sarar ve bize bir yön verir. Bu bizim tartışsak da benimsemek zorunda olduğumuz bir durumdur. Bu toplumun gereklerinden hoşlanmazsınız, başka bir topluma gittiğinizde benzer gereklerle karşılaşsınız. Ayrı bilinç kişiliklerimizi özgün kılar, bize yaşamı belli bir kişisel altında görme özellikleri verir. Ayrı bilincin temel özelliği bana beni ben kılan renkleri vermesidir. Ayrı bilinçte dünya en yüksek düzeyde içselleşir, benzersiz özellikler kazanır. Ayrı bilinç ortak bilincin öznel görünümüdür, öznellikteki açınımdır. Bir insan bireyini öbüründen ayrı bilinç koşulları çerçevesinde ayırabiliriz. Ortak bilinç bizi bize bağlarken bize en yüksek düzeyde nesnellik ve dolayısıyla evrensellik niteliği kazandırır. Ortak bilinçte bilinçlerimiz çakışmasa da buluşur. Biz onunla ya da ondan ötürü başkalarıylaızdır. İletişimi olası kılan güçtür ortak bilinç. Ayrı bilincin dayanağı olan ortak bilinç nesnel kavramsal içeriklerden kurulmuştur. Ben'lerden bir biz yaratan güç ortak bilincin gücüdür. Bu ülkede en yüksek bilinç düzeyinde olan bir kişi çok uzak bir ülkede en alt bilinç düzeyinde olan bir kişiyle zor da olsa bir ilişki kurabiliyorsa bunu ortak bilince borçludur. Bu kavuşma noktası insanı insan yapan yaşamsal etkinliklerin de kurulduğu yerdir. Ayrı bilincin ve ortak bilincin yetkinliği bireysel yetkinliği oluşturur. Ne kadar kendimizsek o kadar güçlüyüzdür, ne kadar başkalarıylaşsak o kadar güçlüyüzdür. Yetkin bilinç kendinde en geniş bireyselliği ve en geniş toplumsallığı bir araya getirebilmiş bilinçtir. Yetkin olmayan bilinç şu ya da bu biçimde insanlara bağlanabilir, ancak onun insanlığa kavuşabileceğini düşünemeyiz. İnsanlığa tam anlamında, duygu ve düşünce düzeyinde kavuşabilmek için insanın yetkin bilincine ulaşmış olmak gerekir.

Ortak bilincin kalıplardan kurulmuş olmayan canlı bir bilinç olması gerekir. Her zaman bir kalıp bilinç'den sözetmek olasıdır. Gerçek anlamda düşünebilmek için kalıpların dışına çıkmak gerekir. Görenekleme koşullanmış bir edilgin bilinçlilik her zaman sözkonusu olabilir: boş adanmışlıklar, geldigeçti duyarlılıklar, uydurma aşklar, düzeysiz incelikler, içeriksiz tutkular ve en önemlisi kalıp düşünceler her zaman vardır, bunlar olumsuz bir toplumsallığın ürünüdürler. Bir toplum ya da bir topluluk değişik kesimlerinde sürü ruhsallığından yaratıcı ruhsallığa kadar değişik bilinçlilik durumları gösterebilir. Gerçek bilinç arayıcı bilinçtir, kalıpların dışında kendini bulmaya, kendini varetmeye yönelir. Gide'in "Serserilik eden her şeyi tutkuyla sevdim" sözü bu çerçevede bize çok anlamlı gelir. "Serserilik" yılmaz bir arayıcılığın baş niteliği olmalıdır. Kuralları aşabilmek ve yeniye bulabilmek için sanatta ve her yerde bir serseri duyarlılığına ulaşmak gerekir. Ancak, kuralları aşacak kişi kuralları iyi bilmek zorundadır. Bir şeyi yadsıyarak değil bilerek aşabiliriz, tanıyarak aşabiliriz. İnsan neyi aşacaksa onu iyi bilmelidir. İnsan en genel kuralları aşarak kendi kurallarını bulur, gerçekte kendi kuralları da aşılması gereken şeylerdir. Yazgıyı geride bırakmak ya da kendince bir yazgı oluşturmak bu yüzden yetkin bir bilincin işi olabilir ancak. Birileri dünyayı değiştirmekten yanadırlar, dünyayı değiştirmek için kendilerine göre bir şeyler yaparlar, yapabilirler. Komşusunu döven kişi de bir bakıma yaşamı değiştirme yolunda görür kendini. O dayak yiyen kişiyle benzeri kişiler cezalarını buldukları zaman yaşam bir başka yaşam olacaktır. Bu tür değişimler gerçekte insanlığın yazgısına ne bir şey ekler ne de ondan bir şey çıkarır.

Bilim, felsefe ve sanat yazgıya karşı koyar. Yazgı insanlığın etkin olan en genel bilincidir. Bilim, felsefe ve sanat bu yazgıya karşı çıkarken onu yoketmek değil de onu dönüştürmek amacındadır. Yazgıya gelişigüzel bir düşünsellik, gelişigüzel bir duygusallıkla karşı koyamayız. Yazgıyı değiştiren eylemler bilinçli ve köklü eylemlerdir. Yazgıya karşı koyma edimi oldukça acıdır ama aynı zamanda heyecan vericidir. Yazgıya karşı koymakla gelen acı bir tür soyluluk belirtisidir.

İnsanlığın yazgısıyla ilgilenmeyenler bu soylu acıyı duymayacaklardır, ama onlar insan olmanın heyecanından da yoksun kalacaklardır. Soysuzluk bencillikte ve başeğmişlikte billurlaşır. Soyluluk hep başeğişlerde nitelik yitirir. Bu yüzden yazgıya bilinçle karşı çıkan her kişi kendi çapında kahramandır. Her gerçek kahraman soyludur. Kahraman, kendi kendinin boş kahramanı değilse, her zaman uyumsuzluk içinde bir kişidir. O hep bir doğruyu geçerli kılmak için bir yeniye yönelir. Gerçek bilim de, gerçek felsefe de, gerçek sanat da kahramandır, çünkü yazgıya karşı durarak vareder kendini. Uyumlu kendi kendinin tutsağıdır, dolayısıyla kendi dışıyla da bir tutsaklık ilişkisi kurmaya hazırdır. Evet, köle uyumludur, kölelik silme uyumdur. Tutsaklık her zaman öngörölmüşün sınırlarında belirlenir. Her belirlenmişlikte bilinci daraltan, tehdit altında tutan bir baskı gücü geçerlidir. Her belirlenmişlikte yıkıcı bir ciddilik vardır, onda Gide'in sözünü ettiği "serserilik"den iz yoktur. Gerçek yaratıcılıkta az da olsa serserilik geçerlidir. Bilim, felsefe ve sanat bu anlamda ciddilikten uzak dururlar, uzak durmadıkları zaman kendilerini yinelerler. Törenler ciddidir, hele ölüm ve evlenme törenleri. Atanmalar ciddidir, ünvanlar ve söylevler ciddidir.

Ama ciddilik bir amaca ulaşmak için ödünsüz bir tutarlılık içinde olmaksa, bu şeylerin böyle bir tutarlılıkta olduğunu söylemek güçtür. Ciddilik çok zaman verimli bir yönelişi değil de verimsiz bir biçimciliği duyurur. Kısacası ciddilik genellikle ciddi değildir.

Yazgıya başeğmek ya da uymak kalıplanmışlığı göze almaktır. Yazgı duygusu dıştan sarar ve içi ele geçirir. O zaman insan kendini kendi dışında bir şeylerin güdümünde duyacaktır. Yazgının peşinden gidenler göreneklerin belirleyiciliğinde kendilerini kendi dışlarında varsaydıkları bir şeylerin kollarına bırakmış kimselerdir. Onlar için izlenilmesi gereken bazı belli yollar vardır, yazgı da bu yolların genel görünümünü çizer, bu yolların toplamı gibi bir şeydir. Çokları genel bir bilinçle düşünürler, ortak doğruların sınırlarını aşmak istemezler. Ortak doğruların dünyası dingin bir dünyadır. Doğrulanmış olan her zaman güvenli olandır, korku vermeyendir, tehlikeler barındırmayandır,

bilinmeze itmeyendir. Oysa doğrulanmış diye belirlenen pekçok şey sanılarla örülmüştür. Ortak bakış açıları vardır, bunlar her zaman yürürlüktedir. Birinin görüşü bir başkasının da görüşüdür. Bir söz bir başka sözün azçok değişik söylenmiş bir biçimidir. Çokları birbirlerini doğruladıkça mutlu olurlar. Onlar için yaşamak uzlaşmaktır, toplum bir uzlaşmalar ortamıdır. Uzlaşmayı üst bir düzeye götürebilmek ya da daha kalıcı kılmak için inanç öğeleri saptanmıştır. Kalıp düşünceleri her ortaya koyuşlarında yeni bir şey söylüyormuşçasına heyecanlanırlar. Onlar için en önemli şey kurallara uymak ve ilkelerin dışına çıkmamaktır. Onlar için tartışma bilinen bir doğruyu bir kere daha göstermek içindir. Karşıt olan her şeyi, kaba bilinçle bağdaşmayan her şeyi yasadışı sayarlar. Onlar için yasal olanla yasal olmayan arasında kaskatı bir çizgi vardır. Yasal saymadıklarını yırtıcı kuşlar gibi parçalamaya hazırırlar.

Yazgıya karşı çıkan kişi, yazgıya karşı yazgı yaratmaya yönelen kişi ya da basitçe karşı-yazgı oluşturmaya yönelen kişi tam anlamında arayıcıdır. Arayan, gerçekten arayan kişi sereserpe arar. Arayıcı için kural bir sınır taşı değil, üstüne basıp geçmek için gerekli bir taştır. Kalıcı ya da sarsılmaz kurallar koymaya başladığımız yerde verimsiz ciddilik başlar. Tekbiçim olan ve tekbiçimi öneren her şey ciddidir. Bu anlamda ciddi olan yaşama karşı olandır. Böylesi bir ciddilik en büyük desteğini yazgı duygusundan alır. Yaşam özünde tekbiçim değildir, insan onu kolaylıklar adına tekbiçimlileştirmeye çalışır. Yaşam çeşitliliklerle ve karşıtlıklarla doludur, yaşamı zengin kılan bunlardır. Tekbiçimlileştirme bir tür soyutlamadır. Ancak insanlar zengin bir yaşamdan çok dingin bir yaşamdan yanadırlar. Yetkin bilinç tüm ortak özelliklerine karşın tekbiçimliliği düşündürmeyecek kadar özgündür. İnsanoğlu yaşamı tekbiçimlileştirerek kendinin kılmak ister. Yaşam özünde yırtıcıdır, başdöndürücü biçimde yeniliğe açıktır, alışılmamışa dönüktür. Aşılması bir yaşam rahat yüzü göstermeyen bir yaşamdır, böylesi bir yaşam bugün değilse yarın elimizden kaçabilir. En azından bizim de onu aşmamız gerekebilir. Yazgı işte burada yardıma gelir, her şeyi sağlam direklere bağlar. Gene de insan ne yaparsa yapsın tekbiçim bir dünya oluşturamaz. Azçok tekbiçimlileştirilmiş bir dünya sorunsuz

olmaya çalışan mutsuz bir dünyadır. Böyle bir dünyada sorunlar ertelenmiş ve yarına aktarılmıştır. Çözülmeyen her sorun giderek hastalıklı bir biçimde sorunsallaşır. Tekbiçimlilik mutsuzluktur: insan gerçek mutluluğu kendini ve dünyayı aşma edimlerinde yaşayacaktır. İnsanın kanatlanmışıdır bu. Buna evrensele ulaşma ya da ölümsüzlüğe kavuşma diyebiliriz. Burada ölümsüzlük ölmeyecek olmakla değil ölmenin duygusuna ulaşmış olmakla belirgindir.

Ölümsüzlük duygusu yetkin bir bilincin ürünüdür. İnsan şimdi'de, bir anlık bir deneyde ölümsüzü yakalar. Bunun için yetkin bilince ulaşma yolunda yaşamayı göze almış olmak gerekir. Bireyselliğin evrenselliğe erimesi diyebiliriz buna. Böylesi bir duygu en geniş evrenselliğe kavuşma duygusudur. "Her an bu sonsuzluğun bilincine sahip değilsem sonsuz yaşam umurumda mı benim?" Böyle der Gide. Spinoza en yetkin düşünselliğe ulaşma noktasını ölümsüzlüğe kavuşma olarak belirler. Mutluluğu gönlünde yakalamaktır bu. Dimitri Karamazov'un şu sözlerini anımsayabiliriz: "İnsan mutsuzdur, çünkü o mutluluğunu tanımıyor, işte bunun için mutsuzdur." Dostoyevski'nin bu kırıp dökmeyi seven kahramanı bize insanda bir mutluluk yatkınlığının var olduğunu duyurur. Belki de o eski görüş doğrudur: yalnız yitirenler kazanacaktır. Yaşamı kendinin kılmaya çalışmadan yaşamak, yalnızca yaşamak, yaşamı kendi dışında aramamak: insanın temel eğilimi bu olmalıdır. Mutsuz insan kendini mutsuz kılan insandır, mutlu olabileceğini göremeyen insandır, mutluluğu tanımayan insandır.

Mutlu insan kendini de yaşamı da tanır, kendiyile ve yaşamla uzlaşmaz bir yakınlık içindedir. Mutsuz insan kendini de yaşamı da tanımaz, birbirini tümleyen bu iki şeyin kaynaklarını bilmez. Mutsuz insan tanımayan insandır. Mutsuzluk kalıplanmışlığın ya da biçimlenmişliğin bir sonucudur. Yaşam taşlaştıkça mutsuzluk kurumlaşır. Yazgı duygusu bu durumda bütün boyutlarıyla egemendir. Açık açık görülmesi bile vardır. Hatta kişi bazen olumsuz bir ayrıcalıklık içinde mutsuzluğa mahkum olduğuna inanır. Önemli olan yazgılılığın olup olmaması değil önemli olan insanın yazgı karşısında, yazgı duygusu karşısında aldığı tutumdur. Bu çerçevede yazgı kaçılması bir şey

değil aşılması bir şeydir. Yazgıcılar hep yakınır, her şeyden, en başta yazgının kendisinden yakınır. Oysa yazgı çok zaman onların tek dayanağı, tek besinidir.

Karşı-yazgı oluşturmaya yönelen kişi yani özgürlüğünü kurmaya yönelen kişi yakınmamayı bilen, daha doğrusu yakınmanın anlamsızlığını gören kişidir. O hiçbir şeyden yakınmayacaktır, ne başkalarından, ne yazğıdan yakınacaktır. Yazğıya karşı gelmeye başladığımız anda ağlamamız kesilir. Ağlamak yenikliğin bir belirtisidir. Yitirilen ne kadar büyük olursa olsun insan ağlamamalı savaşmalıdır. Ağlayan insan yenik olmasa bile yenilmeye hazır insandır. İnsan yenilmeden, bir yenilme korkusuyla da ağlayabilir. Ağlamak yazğı karşısında çaresizliğini bildirmektir. Bu yüzden insan her ağladığında kendine ağlar. Her yalan söyleyişimizde kendimizi kandırırız, her ağladığımızda kendimize ağlarız. Yazğıya ağlamak kendine ağlamaktır, kendine ağlamak yazğıya ağlamaktır. Sevinç, gerçek sevinç yazgının aşıldığı yerde bir sonsuza kavuşmuşluk, bir ölümsüze ulaşmışlık duygusu olarak yaşanır. “Benim yazgım buymuş” diyen kişi şunu demek ister:”Ben bundan daha çok bir şey değilim ve olamam. Bunun böyle olmasını isteyen aşkın bir belirleyici güç var. “İnsan, insan olma serüvenini böylece kendine yenilerek bitiriverir bazen. Bazen de kendini aşarak gerçekleştirir. İnsan kendi dışında bir güce boyun eğer gibi ya da eğdiğini sanarak kendine yeniliverir. Kendi durumundan kendini aşan bir şeyleri sorumlu tutma kolaylığıdır bu. Öyle ya, kendine kalsa öyle olmayacaktır, ama kendine kalmamaktadır. O zaman enine boyuna yazğıyı suçlamak gerekir. Yazğı vardır ve ondan ne yazık ki kaçılmamaktadır. Yazğı elbette vardır ama bir suçlu olarak değil aşılması gereken bir belirlenmişlik olarak vardır. Her kişi kendi yazgısını verilmiş olan yazgısından giderek kendi elleriyle biçimler. Onu vareder, gıydirir, kuşatır, ona kendi renginden renk katar, onunla bir olur. Artık hem onunladır hem o’dur. Yaşam sürekli bir başeğış olduğu zaman yazğı korkunç bir efendidir. Önemli olan ben’le başkası arasındaki çizginin nerede olduğunu iyi görebilmektir. “Dış bir nesne sana acı verdiğinde gerçekte acı veren o dış nesne değildir, senin onunla ilgili yargındır.” Böyle der Marcus Aurelius.

Yaşama sıkı sıkı sarılmak ve onunla kavga etmek gerekir. Yaşamı kavgasız gürültüsüz benimsemek kırılmaz bir yazgının kollarına atar bizi. Kavgayı göze almak gerekir, bir başka deyişle yaşama sıkı sıkı sarılmak gerekir. Yaşam dönüştürülebildiği sürece yaşamdır, olduğu gibi benimsendiği sürece acılar ortamıdır. Yaşamı göze almak bazı şeyleri gözden çıkarmakla olasıdır. Tehlike her zaman olacaktır. Korku yaşamı hiçleştirir. Bu yüzden, Epiktetos'un dediği gibi "Bilge kişi yaşamını yitirerek kazanır." İnsanlar genellikle kendilerine bir kere verilmiş olan bu yaşamı yitirmek korkusuyla elden kaçırlar. Yokedişin adı yazgılılık olur çok zaman. Yaşamını kazanarak yitirmiş nice insan vardır, onlar geçmişe her zaman acıyla, gözyaşlarıyla, bazen de kaba bir öfkelilikle bakarlar. Kimse kendini suçlamaz, herkes yazgıyı ya da yaşamı suçlar. Dış erkler ona göre onun için özel bir yaşam taslağı oluşturmuştur ve bu taslağın gerçekleşmesi zorunludur, bunun dışına çıkmak olası değildir. Bu güzel bir avunmadır. Kendine yenilen kişi yazgıyı oluşturan dış erkleri suçlarken kendini temize çıkardığını sanır. Bir karşı-yazgı yaratmanın tek yolu insanın kendini aşmasıdır. Bu da bilimde, sanatta, felsefede gerçekleşecek bir iştir. Güçlü bir yaşam güçlü bir bilinç temeline oturacaktır. Sezgilerle yetinilen bir dünyada yenik düşmek doğaldır, olağandır.